

Between Monsters, Goddesses and Cyborgs

Feminist Confrontations with Science, Medicine and Cyberspace

ANMELDELSE

Nina Lykke & Rosi Braidotti (red.)

**Between Monsters, Goddesses and
Cyborgs: Feminist Confrontations with
Science, Medicine and Cyberspace**

1996, Zed Books

Pris: Paperback, £13.95

ANMELDT AF

ELISABETH GULBRANDSEN

Men artikkelsamlingen *Between Monsters, Goddesses and Cyborgs: Feminist Confrontations with Science, Medicine and Cyberspace* gir Nina Lykke og Rosi Braidotti en bakgrunn for og et innblikk i europeiske, feministiske (natur)vitenskaps- og teknologidiskusjoner. Dette er et felt, de selv har vært drivende i opparbeidingen av – ikke minst gjennom koordinering av de to nettverkene Gender-Nature-Culture og Network for Interdisciplinary Women's Studies in Europe (NOISE). Nettverksarbeidet har gitt Lykke og Braidotti et godt utgangspunkt for å lete opp utmerkede europeiske bidrag. To nord-amerikanske stemmer, av totalt 13, er inkludert nærmest som en markering av forflytningen fra den nord-amerikanske dominansen i feministiske vitenskaps- og teknologistudier. Men den er fortsatt merkbar, Donna Haraway leder suverent referanseløpet med hele 28 indekserte innførsler. De også svært jevnt fordelt.

Hovedtyngden av forfatterne plasserer seg i såkalt høyteknologiske nord-vestlige kulturer med adgangskort til det kybernetiske landskapet eller *cyberspace*. Julia Martin

fra Sør-Afrika og amerikanske Susan Leigh Star minner om, at denne plasseringen ikke er noen selvfølge, men etter lesningen av denne artikkelsamlingen bør det ikke være noen tvil om, at det er en lokalisering som fortjener oppmerksomhet. I de feministiske bokhyllene er det fremdeles langt mellom tekster, som tar opp utfordringer knyttet til forsknings- og teknologibaserte sivilisasjonsformer. Nye innfallsvinkler og forståelsesrammer etterspørres nå også i det mer etablerte vitenskaps- og teknologistudiefeltet såvel som av enkelte forsknings- og teknologipolitikere. De lineære, teknokratiske tankeformene er forlatt og noen har til og med begynt å tvile på de innovasjonsteoretiske tilnæringsmåtene. Samtidig som grunnleggende spørsmål om demokratiets muligheter og politikens forandring i forskningsavhengige samfunn beveger seg oppover på dagsorden. For de som måtte mene, at dette er en bevegelse også feministisk/kvinneforskere bør investere i, anbefales *Between Monsters, Goddesses and Cyborgs* på det varmeste.

Det er konstruktivismen, som på begynnelsen av 80-tallet åpner naturvitenskap og teknologi for feministiske intervensjoner, skriver Nina Lykke i introduksjonen til artikkelsamlingen. På 60- og 70-tallet vekslet kvinnebevegelsen mellom å betrakte moderne naturvitenskap og teknologi som frigjørende eller som formidler av undertrykking, marginalisering og utgrensing. Teknofile feministiske sto mot teknofobe i ufruktbare kontroverser, noe som ga et skrøpelig grunnlag for forsknings- og teknologipolitiske intervensjoner. I et felles «Postface» utbroderer Lykke og Braidotti konstruktivismens ytelser i retning av mer komplekse og integrerte forståelser av moderne vitenskap og teknologi. I humanistiske og samfunnsvitenskapelige sammenhenger er det ikke lenger kontroversielt å påstå, at vitenskapelige sannheter *skapes* snarere enn oppdages, avdekkes eller avsløres. Men det er ingen selvfølge, at en slik kunnskapsforståelse gir utgangspunkt for gode dialo-

ger med naturvitere og teknologer. Her står utfordringene fremdeles i kø. I selve teksten gjentas ofte ambisjonen om å framheve mulighetene for både “feministiske dialoger og konfrontasjoner med naturvitenskap og teknologi”. Det er synd, at kun *konfrontasjonene* har fått plass i bokas tittel.

I bokens første kapittel viser Nina Lykke, hvordan feminister har tatt i bruk ulike tankefigurer for å engasjere tunge og dype dikotomier i nordvestlig kulturelt arvegods. Det er særlig i grenselandet mellom kultur- og naturvitenskapene, Lykke identifiserer lovende monstre; tankefigurer og metaforer som er urene, hybrider som trafikkerer grensene og kan ha tilhold på begge sider, og slik stadig forvirrer de konvensjonelle grensene mellom “oss” og “de andre”, mellom organismer og maskiner, mennesker og dyr, hjemme og ute, mellom natur og kultur/artefakt. All forskning innebærer en forenkling av virkeligheten, med spesiell vekt på de faktorer som særpreger den enkelte forskningsdisiplin. Dette gjør grensetrafikking til en krevende sport, og jeg er imponert over måten, Nina Lykke bremser seg selv på i dette første kapitlet. Hun går ekstra runder for å unngå kortslutningene og speilvendningene, som lett kan bli et resultat av å ta i bruk kulturviterens analyseverktøyer og arbeidsmåter på ‘fremmede’ områder som naturvitenskap. Jeg kunne likevel ha lyst til å utfordre henne til en ekstrarunde, hvor også de mer problematiske sidene ved kulturvitenskapenes tilnæringsmåter blir tatt opp til overflaten. Selv har jeg erfaring for, at dette kan øke dialog- og alliansemulighetene betydelig.

Uroen og bekymringen for at reduksjonisme og relativisme og ikke de gode dialogene skal bli resultatet av konstruktivistiske tilnæringsmåter, preger flere av artiklene. Mest eksplisitt hos Kirsten Gram-Hansen som kommer Lykke i møte med et innlegg fra det, som vanligvis oppfattes som den helt andre siden; fra ingeniørvitenskapene. Med motivasjonen plassert i et sterkt miljøengasjement finner Gram-Hansen Donna

Haraways objektivitetsbegrep løst og lite tilfredsstillende. Det er først og fremst i *sozial*konstruktivismen Gram-Hansen ser faren for å miste både objektiviteten og objektet. Men Lykke og Braidotti advarer også i sitt etterord mot en annen form for konstruktivisme, den som konverterer alt til de symbolske og imaginære sfærer: «We believe that in some way or another natures and bodies must be considered as part of a materiality that goes beyond these symbolic and imaginary orders.»(243) Vi kan aldri oppnå full kontroll. Samtidig er det ingen andre, som kan ta *ansvar* for konstruksjonen av slike objekter.

Kaos, heterogenitet og instabilitet framheves som karakteristisk for den politiske og epistemologiske situasjonen, hvor dette ansvaret skal utøves. Dialog-, allianse-, og intervensjonsmulighetene er ennå ikke tydelig tilstede, de må fortsatt kjempes fram. Monstre, gudinner og kyborger er eksempler på metaforiske ressurser – alternative og “somewhat scary figurations of our present concerns” (248) – som har vært tatt i bruk for hjelpe oss å sette på og i spill kulturelle selvfølgheter, selvtilfredsheten og de lettvinne løsningene, som hindrer oss i å komme i inngrep med vår implisitet *i* og vårt ansvar *for* de forsknings- og teknologi-baserte sivilisasjonsformer vi bebor.

Det bys også på oppslag til andre metaforiske ressurser i *Between Monsters, Goddesses and Cyborgs*. Eksemplarisk i så måte er fysikeren og science-fiction forfatteren Elizabeth Sourbut, som gjennom sin drøfting av reproduksjonsteknologier viser, at selv om de er intergrert i og integrerende for heteroseksualitet og tradisjonelle familienormer, kan de også utfordre de samme. Sourbout presenterer utopien om gynogenesis, hvor kvinner reproducerer seg gjennom forening av arvemassen fra to eggceller. Denne science-fiction teknologien tilbys som metaforisk ressurs for å vise, at ingen grenser settes “av naturen selv”, ingen standpunkter er uskyldige eller nøytrale. Slik sett er vi alle, leg som lærd, protesequ-

der, og gjennom denne erkjennelsen kan ansvarlighetsproblematikken fremstå som ny og insisterende.

Elizabeth Sourbuts artikkel avslutter bokens andre del, som omhandler de biomedisinske og bioteknologiske diskursenes konstruksjoner av kropp og natur. Et godt valg sted for å drøfte hvordan det politiske, kommersielle, mytologiske, teknologiske og organiske møtes og flettes sammen i en forskningsbasert sivilisasjonsform. Og det er brede og komplekse konstruksjoner, som presenteres. Rosi Braidotti rekonstruerer teratologiens historie, Nelly Oudshoorn gjør en ny omdreining med utgangspunkt i sitt velkjente arbeid om Pillens historie. Bettina Leysen skriver om medikaliseringen av menopausen, Ineke van Wingerden om benskjørhet, mens Pat Spallone ser tilbake på et brudd i en av vår vitenskapeliggjorte kulturs skapelsesberetninger, embryologien.

En annen stor ressurs som i likhet med konstruktivismen, inntas med god appetitt i denne artikkelsamlingen, er noe som ifølge redaktørene “commonly go under the name of ‘postmodernism’.” (248) Eller med andre ord; drømmen om en etterfølgervitenskap har brutt sammen for mange av bidragsyterne. Innledningsvis beskriver Nina Lykke den slik: «The feminist idea of ‘successor science projects’ is based on the belief that feminists as spokeswomen for ‘woman’ can produce a new science without the ideological distortions and biases that haunt the existing one.» (4) Der som noen fremdeles skulle være fasinert av ideen om kvinner/feminister som spesielt privilegerte kunnskapere, anbefales Sylvia Bowerbanks beskrivelse av kvinner som gjennom historien har påberopt seg å tale på naturens vegne.

Sammen med drømmen om en feministisk etterfølgervitenskap, forsvinner den nøytrale rene vitenskapen – gjerne produsert til bruk for allierte politikere og forvalterne “der ute” – som mulighet. Dette åpner for at grunnleggende spørsmål om demokratiets muligheter, politikens foran-

dring og forskernes ansvar kan identifiseres inne i kunnskapsprosessene. Mulighetene synes store i dette sammenbruddet, men hvordan realiserer vi dem?

Under arbeidet med denne omtalen har jeg ofte tenkt, at disse artiklene representerer eksemplarisk ide- og lærdoms historie. Og at det er kanskje ikke nok å lage god idehistorie, dersom vi har ambisjoner om å realisere mulighetene i den postmoderne situasjonen. Jeg har savnet de åpne og åpne spørsmålene, de løse endene, tvetydighetene samt en tydeliggjøring av motsigelser, uenigheter og utfordringer, som jeg antar også preger feministiske (natur)viten-skaps- og teknologidiskusjoner. Tekstene fremstår som så gjennomarbeidet, velkomponerte og uten brudd, at illusjonen om, at de er skrevet med full oversikt og kontroll over noe som ligger i ro «der ute», av og til blir påtrengende. Kartleggingsmetaforen brukes også hyppig.

Det er lettere sagt enn gjort å ta en konstruktivistisk kunnskapsforståelse inn over den egne kunnskapsproduksjonen og -formidlingen. Vi fortsetter å skrive, som om prosjektet er å avdekke, avsløre og kartlegge noe der ute. Til tross for at vi vet, at også *vi* konstruerer våre fortellinger, fortsetter vi å produsere slike som Sharon Traweek har kalt leviatener; fortellinger uten brudd og løse ender, som tilsynelatende redegjør for alt. Donna Haraway er en av dem, som strever for å ta høyde for dobbeltheten i en konstruktivistisk kunnskapsforståelse, og

avslutningsvis vil derfor også *jeg* referere til Haraway. Hun introduserer ofte vanskelige og forvirrende begreper, som må oversettes og bearbeides av leseren. Begrepene er ikke umiddelbart begripelige, og i arbeidet med dem blir leseren utfordret til selv å fylle dem med mening. De representerer verdifulle muligheter til *delvise* oversettelser, som kan gi grunnlag for nye forbindelser, dialoger og allianser. Med sine tekster ønsker Haraway å initiere forandringsprosesser og ansvarliggjøre leseren, hun trenger derfor lesere, som er villige til å investere tid og krefter i å forstå og bli forstått. Ikke alle er villige og sukker istedet: «Why can't she just say what she means!»

Kanskje er det delfin-feminismen, jeg vil huske best fra denne boka? Mette Bryld har laget en liten leviatan, hun også; en tett, detaljert og fasinerende kompleks beretning om politiske, teknologiske, kulturelle endringer i den nordvestlige sfære på 60-tallet. I Brylds fortelling opptrer delfinen i mange roller – også som budbærer for «an upcoming postmodernity». Men gjennom hele artikkelsamlingen får delfinene opptre også bokstavelig talt som figurer. Små svarte flekker som kanskje hilser velkommen til hvert kapittel? Det er ikke en gang mulig å “se” om de fremdeles smiler sine mystiske smil.

Elisabeth Gulbrandsen
Genus och teknik
Luleå tekniska Universitet

Her går det godt, send flere penge

ANMELDELSE

Anne Knudsen

Her går det godt, send flere penge

Gyldendal 1996
135 sider, kr. 150,-

ANMELDT AF
VIBEKE JACOBSEN

I sin seneste bog “Her går det godt, send flere penge” retter antropolog og tidligere kronikredaktør Anne Knudsen sit skarpe kritiske blik mod den danske kultur, dens konformitet og kønsroller.

Kvindens dominans i dagens velfærds-Danmark er det centrale i bogen, og Anne Knudsen gør i 12 kapitler et ihærdigt forsøg på at hænge ansvaret for storsamfundets fejl og mangler op på kvinderne. Det kvindebillede, hun benytter sig af, er meget ensidigt og stereotypt, og synes ikke som kategori at være nuanceret nok til at rumme tidens forskellige kvindetyper. Det er billedet af den omklamrende og dominerende omsorgskvinde, der udøver sin magt i hjemmet eller som ansat i den offentlige sektor, der gøres til syndebuk. Og de sider af vores kultur, som Anne Knudsen mener, er typisk danske er også præget af kvindelige værdier. F.eks. vores hyggementalitet; modviljen og usikkerheden overfor konkurrence og uenighed, vores stræben efter ensartethed og trangen til at glatte ud og afdramatisere konflikter.

Men hvem er danskeren så? Anne Knud-

sen siger, at han ifølge internationale undersøgelser kulturelt set er et meget (selv)tilfreds menneske. Den kulturelle selvtilfredshed udspringer af intolerancen overfor det fremmede og kulturelt anderledes. Hun bruger som eksempel danskernes indstilling til indvandrere og vores voldsomme skepsis overfor den europæiske union. Med store generaliserende armbevægelser reduceres den meget brede politiske modstand overfor EU til generelt blot at hvile på ignorant intolerance overfor det fremmede. Hun mener, at danskerens tenderende nationalistiske selvtilfredshed, ingen reel berettigelse har. For, som hun skriver, er alt kulturelt stof importeret fra andre kulturer, som vi er eller har været i berøring med. Selvom danskeren betragter kulturbegrebet som en uforanderlighed, nærmest som en indbygget genetisk faktor, er det ikke en statisk ting, men noget der flytter sig og påvirkes igennem diskussion og forhandling. Anne Knudsen har fat i en interessant pointe i sin betragtning af mennesket som kulturskaber og ikke kulturbærer. Hendes bog er set i det perspektiv et tiltrængt indlæg i den meget ensidige debat om den danske kultur.

Anne Knudsen understreger i alle sine eksempler, at det i stor udstrækning er skolen, sundheds- og omsorgssektoren, som bærer ansvaret for, at de kvindelige værdier videregives, fordi det netop er kvinder, der tegner profilen i samfundets opdragende institutioner. At omsorgsområdet altid har været kvindernes højborg nummer et, mener Anne Knudsen således, er roden til alt ondt i samfundet. Når de kvindelige værdier så entydigt dominerer på omsorgsområdet gives der ikke plads til de mandlige. Konsekvensen af dette bliver, at drengene klarer sig dårligere, fordi undervisningen i skolen baserer sig på pigernes præmisser. Det ser Anne Knudsen som grunden til, at kun hver fjerde dreng fortsætter med en boglig uddannelse efter folkeskolen.

Jeg er enig med Anne Knudsen i, at det er problematisk, at kvinderne så entydigt

varetager de forskellige omsorgsjobs. Men det er måske i virkeligheden, fordi der over denne type beskæftigelse stadig hviler en filantropisk forbandelse. Og fordi kvindrollen stadig ligger under for den amputerede hjertensgode og opofrende kvindestereotyp, som historisk set hørte hjemme i sidste århundrede, og som primært skabtes af mænd. Dernæst lønnes omsorgsarbejdet stadig som var det frivilligt arbejde, hvilket sygeplejeske-strejken sidste år gjorde os opmærksom på. Den eneste logiske måde at opprioritere mandlige værdier i omsorgssektoren på må være at ansætte mænd. Men man kan spørge Anne Knudsen, hvad der skulle tiltrække mændene ved disse jobs? Jeg mener, det er en overdrevet bagstræberrisk fremstilling, hun forsøger at give af det lønnede omsorgsarbejde.

Anne Knudsen går hårdhændet til værks i sit opgør med den gamle kvindelige offerrolle. Hun forsøger at vende billedet af den magtesløse, økonomisk underlegne kvindes rolle og fremhæver istedet den magt kvinden besidder som det perfekte sociale væsen, omsorgskvinden med de stærke følelsesmæssige bånd til (greb om) børnene og familien. Der ligger en dyb afstandstagen til dem, Anne Knudsen betragter som barnagtige og selvynkende kvinder, som altid skylder skylden på en mand, for selv at slippe for at tage ansvar. For ansvar vil kvinder i følge Anne Knudsen ikke have. Ønsket om at blive forsørget og slippe for ansvar, mener Anne Knudsen således, er årsagen til, at manden i parforholdet er ældre, højere, bedre uddannet og bedre lønnet end kvinden. Men trods det faktum at kvinder i Danmark gennemsnitligt tjener 20% mindre end mænd, afviser Anne Knudsen, at det er den økonomiske forskel, der skaber ulighederne i parforholdet. Kvinderne ønsker tilsyneladende den underlegne rolle, uden påvirkning af andet end deres egen magelige vilje. Anne Knudsen nævner intet om det fordelagtige i at være den overlegne i parforholdet. I virkeligheden fordi det overskygger fordelene i at være afhængig

og forsørget. At mændene selv vælger at gifte sig med uddannelsesmæssig og økonomisk underlegne kvinder, fordi også det har sine klare fordele, undskyldes: "Mænd lever jo også i det kulturelle fællesskab med de almindeligt udbredte stereotyper" (s.78). Forsørgerrollen er åbenbart en rolle, som den stakkels mand lokkes ind i af en beregnende, magelig kvinde. Hvem ville frivilligt påtage sig det tunge ansvar som familiens primære forsørger? Anne Knudsen fremstiller forsørgeransvaret som en byrde og glemmer fuldstændig den magt, det giver at være den, der danner det økonomiske grundlag for et andet menneske og familien. Udover at have sin familie har forsørgeren netop mulighed for en ubegrænset karriereudfoldelse (selvrealiseren, der også bekræftes af samfundet udenfor hjemmets fire vægge). Han vil næppe blive stoppet af krav fra familien om at tilsidesætte arbejdet for barselsorloven, forældreorloven, børnenes sygedage, osv. Det er jo forsørgerens arbejdsindtægt (betinget af karrieremuligheder), som er altafgørende for familiens økonomiske velbefindende.

Jeg er ikke fortalende for, at kvinder gøres

til ofre, fordi de socialt og økonomisk set er de dårligst stillede. Det er begrænsende at undskylde sin situation på baggrund af køn. Det er grundlæggende også, hvad Anne Knudsen opponerer imod. Men i sit ivrige forsøg på at sætte tingene på spidsen, begår hun en stor fejl; hun fremstiller mænd som ofre, fritaget for ansvar. Hun vælger konsekvent at udelade økonomiske og materielle betragtninger, når hun f.eks. beskriver magtrelationerne mellem kønnene. Det er ikke nuancerne, der ønskes fremstillet og bogen indeholder langt fra den videnskabelighed, som omslaget lover. Til trods for at hun kaster om sig med statistiske tal og udførlige sociologiske forskningsresultater, underminerer hun sin egen saglighed. Det er provokationen, der er målet, når hun i højeste gear ridder sine kæpheste, men det bliver temmelig ensformigt i længden og man har en tydelig fornemmelse af, at her er tale om et personligt vendetta mod kvindebevægelsen.

*Vibeke Jacobsen
Stud.mag.
dansk/kvindestudier*

Livet med kræft i et støtte- og omsorgsperspektiv

ANMELDELSE

Tine Rask Eriksen

Livet med kræft i et støtte-og omsorgsperspektiv

276 sider, Munksgaard 1996.

Pris: kr. 275,-

ANMELDT AF
KARIN GARDE

Bogen er blevet til i forbindelse med, at Det Psykosociale Udvalg i Kræftens bekæmpelse stillede spørgsmålet, "Hvad er det egentlig for et liv, mennesker med kræft har?"

Forfatteren, som er sygeplejerske, mag.art. i pædagogik og lektor ved Danmarks Sygeplejerske Højskole, har herefter i samarbejde med to videnskabelige medarbejdere gennemført et projekt, hvorunder en større gruppe nyligt diagnosticerede kræftpatienter er undersøgt med spørgeskema og en mindre gruppe med dybtgående interviews. Udgangspunktet er, at den situation mennesker med livstruende sygdom kommer i må forstås i en kulturel sammenhæng, således at det enkelte menneskes livshistorie og livserfaringer kommer til at bestemme dets handlinger i denne nye situation. De psykosociale støtterelationer, som etableres i familien og i institutionerne, er herefter projektets genstandsområde.

Udvælgelsen af patienterne skete ved at sygeplejersker fra en række hospitaler spurgte de patienter, som opfyldte betingelserne. Undersøgelingsgruppen adskilte sig fra samtlige ny-diagnosticerede på forskelli-

ge områder. Der var således en overrepræsentation af yngre ligesom selve deltagelsesaccepten måtte antages at afspejle evnen til at søge hjælp. Risikoen for at få kræft øges med alderen, ligeledes risikoen for at blive alene. Projektet beskriver således, som jeg læser det, de bedre stillede med hensyn til at få støtte.

Resultaterne af den kvantitative undersøgelse viste, at der er forskellige mønstre for mænd og kvinder, for forskellige aldre og sociale klasser med hensyn til at håndtere den nye situation og modtage hjælp der til.

Mændene var som helhed mere sagsorienterede om sygdommen og opsat på at fastholde lønarbejde, mens kvinderne var mere tilbøjelige til at beskæftige sig med følelserne og relationerne til andre. De opprioriterede hjemmet og deres gøremål der.

Der var betydelige, udækkede behov for støtte fra de professionelle på en række områder, mest udtalt for de socialt dårligst stillede og blandt de patienter, som ikke selv gjorde opmærksom på problemer.

Disse forhold beskrives i 6 sygehistorier, som er konstrueret på baggrund af de kvantitative fund for mænd og kvinder i forskellige aldersgrupper og forskellige sociale klasser, kombineret med de livshistoriske interviews, hvor udsagn fra flere beslægtede historier sammensættes. Det tilstræbes altså at beskrive karakteristika for en gruppe i en enkelt patients historie. Den patient, som beskrives, kan med denne metode f.x. blive udstyret med en anden kræftform (og dermed andre livsudsigter), en anden familiesammensætning o.s.v., hvilket vil påvirke selve kernen i projektet – hvordan, hvor meget støttes dette menneske? (Jeg har i denne forbindelse undret mig over, at nøjagtig samme, meget specielle udsagn, om patientens kone, optræder i beretningen fra 2 forskellige hovedgrupper). Jeg er nok så betænkelig ved denne fremgangsmåde, som bl. a. er valgt af hensyn til den større informationstæthed, som opnås her ved. Historierne ville have vundet ved at

være autentiske, og projektets ide med at gøre de professionelle opmærksomme på de forskellige behov for støtte, som karakteriserer de forskellige hovedgrupper, imødekommes ved rapporteringen af de kvantitative fund.

Bogen afsluttes med en række billeder tegnet af en kræftpatient, som brugte denne vej til at udtrykke sig igennem de svære perioder i hendes liv. Endelig er der et omfattende bilagsmateriale med spørgeskemaer og definitioner samt litteraturliste.

Det er relevant at diskutere om kræftbehandlingsinstitutionerne imødekommer patienternes behov for støtte, og det er en kendsgerning, at det går bedst med den teknisk betonedede information fra lægernes side. Det lykkes bedst med kommunikationen med de patienter, som ligner lægerne mest – et forhold som også er kendt fra psykoterapi og fra Inga Marie Lundes disputats om patienters egenopfattelse, og som illustrerer afstanden mellem lægens og patientens begrebsverden.

Det er nedslående og forventeligt, at støtten til de socialt dårligst stillede er ringest. Dette har en sammenhæng med konstruktionen af lægeuddannelsen, som betoner teoretisk stof højt på bekostning af formidling og psykologisk viden. Det har i mange år været god tone at adskille det personlige og det professionelle i en grad, så medfølelse og medleven har lidt under det. Disse spørgsmål har i langt højere grad været under debat i sygeplejen, hvor arbejdsformen og samværet med patienten er meget anderledes end lægens. Når læger distancerer sig sprogligt og holdningsmæssigt fra patienter, der lider, kan det selvfølgelig være en mere eller mindre bevidst markering af et magtforhold, som forfatteren antyder, når hun omtaler dette forhold som symbolsk vold. Der er imidlertid meget mere i det, f.x. forsvar mod involvering, afmagt og usikkerhed og uerfarenhed med at skulle forholde sig til livets endelighed. Udbrændthed er en alvorlig risiko netop for personale, der beskæftiger sig med kræftbe-

handling og rammer især dem, der har brændt for sagen og måske involveret sig for meget. Risiko for, at omsorgen bliver rutinepræget ligger så lige for.

Lægeforeningens formand kommenterede bogen i en leder i Ugeskrift for Læger d.25.11.1996. Han formanede sine kolleger til, at der ikke skal gøres forskel på høj og lav, og til at være opmærksomme på de mere sagtmodige patienters behov. Han opfordrede til at give alle patienter den opbakning, de har krav på. Men hverken forfatteren eller Lægeforeningens formand forholder sig til det vigtige spørgsmål: I hvor høj grad er det en professionel opgave at lindre patientens sorg over den forandrede livssituation? Det er manges, ofte skuffede forventning i et samfund, der mere og mere præges af enlige husstande og svage familie- og vennenetværk. Under disse vilkår er befolkningens behov for omsorg uendeligt og uopfyldeligt. I ikke så fjerne tider var læger og sygeplejersker professionelle i den betydning, at arbejdets indhold bestemte arbejdsformen. Nu er vi blevet funktionærer med ret til at gå hjem i anledning af, at klokken er 16, fremfor når arbejdet er fuldført. Det er en forandring, som markerer afstanden mellem det arbejdsmæssige og det personlige, og som fremmer rutinepræget.

Den realistiske forventning under disse vilkår ville være, at den professionelle kunne møde patienten med faglighed, forståelse, lydhørhed og venlighed i behandlings-

og plejesituationen, således at behovet for rådgivning og støtte blev imødekommet. Det forudsætter viden om bl.a. de karakteristika ved støttebehovet, som undersøgelsen her afdækker. Og naturligvis en bedre prioritering af formidling og psykologiske kundskaber hos personalet. Men det lange seje træk som patienten må igennem for at indstille sig på det nye, er de professionelle ikke bedre til end patientens nærmeste-hvis de ellers er der.

Bogen henvender sig til ansatte i sundhedsvæsenet og til sundhedsforskere og er som sådan en indføring i "hvordan man gør", når man planlægger og gennemfører en undersøgelse af denne art, ikke mindst i kraft af den grundige indføring i metode og begreber. Læseligheden er imidlertid alvorligt svækket ved det meget indforståede sprogbrug. Jeg er ganske klar over min position i et glashus, når jeg som læge besværer mig på dette område. Det flyger med udtryk som italesættelse, kontekst, positionering, diskurs, kræftfelt, habitus-ord, som sagtens kunne udtrykkes på forståeligt dansk. Som de er anvendt her, illustrerer de en mindst lige så stor distance, som netop er et af forfatterens velbegrundede angreb på den medicinske verden, og som hun benævner symbolsk vold. Her går den ud over læseren.

*Karin Garde
Overlæge, psykiater
Sct. Hans Hospital*